

IRAK RAPORU

AĞUSTOS 2015

iHH
İNSANİ YARDIM VAKFI

İÇİNDEKİLER

2 ÜLKE TARİHİ

5 1991 YILINDAN SONRA IRAK

8 AMERİKAN İŞGALİ VE İRAN MÜDAHALESİ

12 KRİZLER SÜRECİNDE İNSANİ DURUM

15 IRAK'TA ÇEKİŞEN TARAFLAR VE DİNAMİKLER

18 IRAK TOPLUMUNUN YAPISI VE ÇÖZÜLME

22 IRAK NEREYE GİDİYOR?

ÜLKE TARİHİ

Ortadoğu bölgesinin tam ortasında yer alan merkezî konumu dolayısıyla Irak, I. Dünya Savaşı'nda ve sonrasında bölgede önemi hızla artan ülkelerden biri oldu. 1914 yılında Basra şehrine asker çıkaran İngiliz güçlerinin Osmanlı'ya karşı ilerleyişinde stratejik hatlardan biri olan bölge, savaş sona erdiğinde tamamen işgal edilmişti.

İşgalden hemen sonra üç Osmanlı vilayeti (Musul, Bağdat ve Basra) İngiliz çıkarlarına göre zorla birleştirilip Irak adıyla yapay bir devlet kuruldu. Aynı yıl İngiliz hâkimiyetine karşı başlatılan ayaklanmaya (1920 Irak Ayaklanması) bütün halk kesimleri katıldı. Halkın ortak direnişini simgeleyen bu isyanı kanlı bir şekilde bastıran işgal güçleri, yeni kurdukları rejimin başına İngiliz iş birlikçisi Şerif Hüseyin'in oğlu I. Faysal'ı kral olarak atadı. Zira birbirinden tamamen farklı üç coğrafi parçayı ve karmaşık iç toplumsal yapıyı bir arada tutmanın ve rekabet halindeki farklı mezhep ve etnik grupları bir-

likte yaşamaya zorlamanın tek yolu diktatörlüktü.

İngilizlerin bölgeyi işgalindeki en önemli sebeplerden biri buradaki zengin petrol rezervleriydi. Türkiye'yi Kerkük ve Musul'daki petrol yatakları üzerinde sahip olduğu haklarından mahrum etmek için türlü girişimlerde bulunan İngiltere; Lozan görüşmeleri, Haliç Konferansı ve Milletler Cemiyeti'nde bu konuda alınan kararlar sayesinde amacına ulaştı. Böylece Bağdat ve Basra'dan sonra Musul da İngiliz oldu bittileri ile resmî bir şekilde yeni kukla Irak devleti sınırlarına katılmış oldu.

İşgal yılları Irak'ın siyasi, sosyal ve ekonomik olarak sömürüldüğü kargaşa yıllarıdır. İngiliz işgaline karşı 1941 yılında Felluce kenti yakınlarında başlatılan bir isyan, Iraklı direnişçilerle İngiliz ordusu arasında savaşa dönüştü ve şiddetle bastırıldı. Direniş liderlerinin İngilizler tarafından idam edilmesi Irak'taki bağımsızlık özlemini

bitirmeye yetmedi ve mücadele 1945 yılındaki tam bağımsızlığa kadar sürdü.

Bağımsızlık yılları sosyalist, milliyetçi, komünist ve siyasal İslami hareketler gibi çok farklı eğilimlerdeki grupların ortaya çıkışına ve önemli değişimlere sahne oldu. Bu gruplar arasında, 1950'li yıllarda Batılı liberal düşüncüyü benimseyen milliyetçi partilerin başını çektiği partilerle 1952 yılında Mısır'da gerçekleşen devrimle ivme kazanan Nasırcılık ve Baas Partisi öne çıkmaktaydı.

1958 yılındaki darbeyle Irak'ta krallık rejimi yıkılıp cumhuriyet ilan edildi ve İngiliz iş birlikçisi kral ve ailesinin tüm yandaşlarıyla birlikte öldürülmesiyle ülkede bir dönem kapanmış oldu. Bu dönemde ülke politikasına sosyalist bir yön veren darbeci general Abdülkerim Kasım, Irak Komünist Partisi'nin önünü açarak Musul ve Kerkük'te toplu idamlar yaptı, düşman gördüğü İslamcı ve milliyetçi gruplara karşı acımasız uygulamalar gerçekleştirdi.

Siyasi çekişmeler ve sıkı güvenlik önlemleriyle öne çıkan ve ardı ardına

darbeler ve karşı darbelerin yaşandığı bu dönem, 1958 darbesinin mimarı Abdülkerim Kasım'a karşı arkadaşı Abdurrahman Arif'in 1963 yılında yaptığı darbeyle Kasım'ı devirip yönetimi ele geçirmesine kadar devam etti.

Abdurrahman Arif dönemi, Irak tarihinde zayıf ve etkisiz hükümetlerin iktidara geldiği kötü bir dönemdir. Bu zaman diliminde, gizli bir şekilde faaliyet gösteren milliyetçi hareketler giderek güçlenme imkânı buldu. Nihayetinde, 1968 yılında milliyetçi Baas'ın içinden farklı kadroların darbeyle yönetime el koymasıyla 35 yıl sürecek Baas iktidarı başlamış oldu.

Baas Partisi, siyasi arenada faaliyet gösteren tüm siyasi rakiplerine karşı demir yumruk siyaseti uyguladı. Parti ilk olarak kendi içinde bir darbe yaparak ortaklarını tasfiye etti ve bu dönemde İslamcılarının temsil ettiği sağ ile komünist partilerin temsil ettiği sol olmak üzere bütün siyasi muhaliflerini kapsayan bir tutuklama ve idam dalgası yürüttü. Bu yıllarda çok sayıda siyasetçi hayatını kurtarmak için ülkeyi terk etmek zorunda kaldı.

1958 yılındaki darbeyle Irak'ta krallık rejimi yıkılıp cumhuriyet ilan edildi ve İngiliz iş birlikçisi kral ve ailesinin tüm yandaşlarıyla birlikte öldürülmesiyle ülkede bir dönem kapanmış oldu.

**1973 yılında
yaşanan
Arap- İsrail
Savaşı'ndan
sonra petrol
fiyatlarında
yaşanan artış da
Irak devletinin
yararına oldu.**

Diğer yandan, bu dönemde Kürt sorunu da gittikçe büyümüş ve 1960'lar boyunca çatışmalar yoğunlaşmıştı. 1970'ten itibaren İran ve İsrail tarafından desteklenen Molla Mustafa Barzani liderliğindeki Kürt grupların gerçekleştirdiği silahlı eylemler 1975 yılına kadar tırmanışını sürdürdü. Barzani, Irak'ın kuzey bölgesini Bağdat merkezî yönetiminin hâkimiyeti dışında bir bölge haline getirmede başarılı olmuştu. Ancak 1975 yılında Irak ve İran arasında imzalanan barış anlaşması (Cezayir Anlaşması) ile İran Barzani'ye desteğini kesti. Böylece Kürt hareketi büyük darbe alarak sindirilmiş oldu.

Kuzey bölgesindeki silahlı eylemlerin durması, petrolün millileştirilmesi ve siyasi alanın muhaliflerden temizlenmesini takip eden 1975-1980 yılları arasındaki dönemde yaşanan istikrar, devletin kalkınma için dev ekonomik projeleri hayata geçirmesini sağladı. Bu kalkınma planıyla Irak toplumunun yaşam standartları yükseldi; fabrikalar kuruldu, yol ve baraj yapımı ile Irak'ın ekonomik altyapısı sağlamlaştırıldı. Okuma yazma kampanyaları ile okur-yazarlık oranları yükseltildi, eğitimin bütün aşamaları ücretsiz hale

getirildi. İhtisas hastaneleri kuruldu ve sigorta sistemi tüm vatandaşların ücretsiz sağlık hizmeti almasına imkân verecek şekilde düzenlendi. Ayrıca 1973 yılında yaşanan Arap-İsrail Savaşı'ndan sonra petrol fiyatlarında yaşanan artış da Irak devletinin yararına oldu.

Ancak bu durum çok sürmedi. İran'da 1979'da yaşanan İslam Devrimi sonrasında Tahran yönetiminin Iraklı Şii partileri destekleyerek Irak içinde güvenlik zaafı yaratma ihtimalinin ortaya çıkması, Saddam'ın önceliklerini değiştirdi. 1980 yılında iki ülke arasında çıkan ve sekiz yıl boyunca devam ederek iki taraftan bir milyondan fazla kişinin ölümüne yol açan savaş, Irak ekonomisinin yıkılmasına ve Irak'ın Körfez ülkelerine yüklü miktarda borçlanmasına sebep oldu.

İran-Irak Savaşı, Irak halkının ekonomik ve sosyal çöküşünün başlangıcıını temsil etmektedir. Savaşla birlikte ülkede yürütülen büyük projelerin çoğu durmuş ve Irak'ın bütçe ve rezervleri erimeye başlamıştır. Sonuç olarak savaşın yüksek maliyeti ülkenin genel ekonomik durumda önemli bir gerilemeye sebep olmuştur.

1991 YILINDAN SONRA IRAK

İran ile yaşanan savaşın maliyeti Irak'ı âdeta iflasın eşiğine getirmişti. Saddam Hüseyin yönetimi, Kuveyt ve Suudi Arabistan'a çağrıda bulunarak borçların iptalini talep etti. Bu talep reddedilince Saddam Hüseyin 1990 yılında, Kuveyt'in Osmanlı döneminde Irak toprakları dahilinde olduğunu gerekçe gösterip Kuveyt'i işgal etti. Petrol zengini Kuveyt'in işgali sadece uluslararası sistemi değil, bölgedeki diğer petrol ülkelerini de paniğe sürükledi ve Irak ordusunu Kuveyt'ten çıkarmak için büyük bir uluslararası ittifak oluşturuldu.

Bu işgale karşı verilen uluslararası tepki çok hızlı oldu ve sadece dört gün sonra Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nde (BMGK) 660 ve 661 sayılı kararlar kabul edildi. Bu kararların ilki Irak'ın Kuveyt işgalini kınarken ikincisi gıda ve sağlık maddeleri haricinde Irak'a ekonomik ambargo uygulanmasını öngörüyordu. Bu gelişme, Güvenlik Konseyi kararlarının Irak üzerindeki olumsuz etkilerinin başlangıç noktasıydı. Bu kararlar kar-

şısında uzlaşmaz tutumunu sürdüren Irak, Kuveyt'i resmî olarak topraklarına kattığını ve Kuveyt'in 19. ili olduğunu ilan etti.

BMGK'da Kasım 1990 tarihinde alınan 678 sayılı kararla Irak'ın Kuveyt'ten çıkarılması için silahlı güç kullanımı kabul edildi. 15 Ocak 1991'de de Irak'a Kuveyt'ten geri çekilmesi için verilen sürenin sona ermesiyle Uluslararası Koalisyon Güçleri başta Irak ordusunun komuta merkezi, hava üsleri, askerî birlikleri olmak üzere Irak mevzilerini ve Irak devletini temsil eden sivil kurumları bombaladıktan sonra kara harekâtına girişti. Irak güçleri 27 Ocak'ta geride kullanılamaz durumda tank ve askerî mühimmatı bırakıp, petrol alanlarını da tahrip ederek Kuveyt'ten çekildi.

Bu savaşla neredeyse eş zamanlı olarak Irak'ın kuzey ve güney bölgelerinde Saddam rejimine karşı isyan patlak vermişti. Geri çekiliş esnasında isyancılar Irak ordusu mensuplarına karşı mezhepsel güdülerle hareket

Saddam Hüseyin yönetimi, Kuveyt ve Suudi Arabistan'a çağrıda bulunarak borçların iptalini talep etti. Bu talep reddedilince Saddam Hüseyin 1990 yılında, Kuveyt'in Osmanlı döneminde Irak toprakları dahilinde olduğunu gerekçe gösterip Kuveyt'i işgal etti.

Irak ordusunun Kuveyt'ten çekilmesi ardından askerî operasyonların durmasıyla Irak ordusu isyana kalkışan güney bölgelerindeki Şii nüfus ile kuzey bölgelerindeki Kürtlere karşı sert müdahalede bulundu.

etmiş, ordudaki bazı Şii subay ve askerler de isyancılara katılmıştı. Bu isyan sırasında hükümet binalarına saldıran asiler, sivil veya askerî birimlerde çalışan onlarca Sünni asıllı kişiyi ayırım gözetmeden işkenceden geçirip katletti. Kürt bölgelerinde de güvenlik güçleri ve iktidar partisi üyelerine yönelik intikam saldırıları arttı. Irak ordusunun Kuveyt'ten çekilmesi ardından askerî operasyonların durmasıyla Irak ordusu isyana kalkışan güney bölgelerindeki Şii nüfus ile kuzey bölgelerindeki Kürtlere karşı sert müdahalede bulundu. Kanlı bir şekilde yürütülen bu operasyon sırasında birçok insan katledildi, şehirler yakılıp yıkıldı ve sivil halka karşı intikam saldırıları düzenlendi.

İran'ın kendi topraklarında bulunan on binlerce Iraklı mülteciyle birlikte, Bedir Tugayları gibi askerî örgütlenmeleri ve çok sayıda İran Devrim Muhafızı'nı eylemlere katılmaları için Irak'a göndermesi ile olayların boyutu büyüdü. Kürt tarafında da benzer bir tablo söz konusuydu ve özellikle Celal Talabani'nin lideri olduğu Kürdistan Yurtseverler Birliği güçlerinin

İran tarafından desteklenmesi, işleri İran-Irak Savaşı'nın bir rövanşına dönüştürdü.

Olaylar üzerine BM, Güney Irak ve Kuzey Irak bölgelerini uçuşa yasak bölge ilan ederek buradaki insanları bombardımanlara karşı korumaya çalıştı. Ancak Irak'ın üç parçaya bölünüşü süreci bu tarihte alınan uçuşa yasak bölge uygulaması ile aslında fiilen başlamış oldu. Yasak bölge uygulaması 36. paralelin kuzeyinde yaşayan Kürt gruplar ile 34. paralelin güneyinde yaşayan Şii grupları Saddam'ın ezici gücünden korumuştur ama bu uygulama bir süre sonra kuzey ve güney bölgelerde merkezî otoriteyi ortadan kaldırarak yerel silahlı güçlerin devletleşme sürecini başlattı.

Takip eden yıllar Irak rejimi ve halkı açısından ülke tarihinin en zor dönemlerinin başlangıcı oldu. Ekonomik ambargo, rejimi yola getirmek için yapılan hava saldırıları, askerî baskı, Irak'ın Güvenlik Konseyi ve sayeti altına girmesi anlamına gelen "Petrol Karşılığı Gıda Programı" gibi

uygulamalar tam bir yıkım projesine dönüştü. Bu karar Irak petrolünün Güvenlik Konseyi tarafından satılması ve gelirlerinden oluşturulan fonla Irak halkının gıda ve sağlık ihtiyaçlarının karşılanmasını öngörmekteydi. Ancak uygulama, Bağdat hükümetinin tekrar güçlenme ve içinde bulunduğu krizi aşmasını sağlayacak herhangi bir gelir kaynağı edinmesini önleme şeklinde oldu. Bunu, Irak'ın muazzam miktarda tazminat ödeme ve maddi zararları karşılaması süreci takip etti. Kuveyt ile sınırların tekrar çizilmesi sonrasında, 1990 yılından önce Bağdat hükümetine ait petrol bölgelerinin bir bölümü de Kuveyt'e verildi.

İzleyen dönemde kitle imha silahları konusu uluslararası güçlerin Irak'a karşı politikasına yepyeni bir boyut kazandı. Irak'ın bütün bilimsel ve askerî imkânlarını BM denetimine açan uygulamalar, devletin egemenliğini tehdit edecek boyutlara ulaştı. Nitekim BM denetçilerinin bir bölümünün ABD ve İsrail adına casusluk yapan ajanlar olduğu sonradan ortaya çıkacaktı. Bu denetimler sırasında elde edilen bütün bilgilerin Amerikan

ve İsrail istihbaratlarına verildiği ve 2003'teki savaş sırasında Irak tesislerini hedef alan bombardımanlarda bu bilgilerin fiilî olarak kullanıldığı anlaşıldı.

Diğer yandan yurt dışında bulunan Irak muhalefeti de büyük devletlerin Irak hükümetine karşı yürüttüğü politikadan faydalanma ve kendilerini Bağdat rejiminin alternatifi olarak gösterme telaşına düştü. 1991 yılından itibaren Bağdat yönetiminin egemenliği dışında bulunan Kürdistan bölgesi; özellikle İran tarafından desteklenen Irak İslam Devrim Yüksek Konseyi, İslami Davet Partisi ve diğer Şii partilerle Batılıların desteklediği Kürt partiler, bazı Arap ülkelerinin desteğindeki Sünni grupların, "Irak Ulusal Koalisyonu" adı altında toplanma yeri haline geldi. 1998 yılında Amerikan Kongresi'nin kabul ettiği Irak'ı Kurtarma Yasası ile Irak muhalefetine Saddam Hüseyin rejimini devirme çalışmalarını hızlandırmaları ve kendilerini bu döneme hazırlamaları için milyonlarca dolarlık askerî yardım sağlandı.

1998 yılında Amerikan Kongresi'nin kabul ettiği Irak'ı Kurtarma Yasası ile Irak muhalefetine Saddam Hüseyin rejimini devirme çalışmalarını hızlandırmaları ve kendilerini bu döneme hazırlamaları için milyonlarca dolarlık askerî yardım sağlandı.

AMERİKAN İŞGALİ VE İRAN MÜDAHALESİ

13 yıl süren ambargo, zaman zaman gerçekleştirilen hava saldırıları ve denetim bahanesiyle yapılan güvenlik ihlalleri ile Irak tam bir kaos ülkesine dönüştü. 2003 yılında ABD, BM kararı olmaksızın Irak'a saldırıp Irak devletinin bütün askerî ve sivil kurum ve kuruluşlarını şiddetli bir hava bombardımanı ile ortadan kaldırdı.

Amerikan güçleri Bağdat'a ulaşp Irak savunması tamamen çöktüğünde ve Irak askerleri mevzilerini terk edip kaçtıktan sonra -el-Anbar ve Musul'da olduğu gibi- devlete ait bütün kurumlar yağmalandı. İşgalci Amerikan güçleri ise sadece Irak Petrol Bakanlığı binasını koruma altına alarak ülkedeki yağmaya göz yumdu ve bu konuda hiçbir güvenlik önlemi alınmadı.

Amerikan ve İngiliz güçlerinin Irak topraklarına girer girmez Irak'ta otoritenin yok edilmesiyle birlikte ülke sınırları kontrolsüz girişlere maruz kaldı. Böylece ilk günlerden itibaren rejim tarafından sürülmüş ve İran'a yerleşmiş olan on binlerce sivil ve silahlı milis, Irak topraklarına

giriş yaptı. Ayrıca aşırı dinî grup üyeleri, el-Kaide militanları, istihbarat örgütlerine mensup kişiler, Irak'ı savunmak için dinî ve millî duygularla hareket eden mücahitlerin karışımından oluşan binlerce kişi de Irak'a akın etmeye başladı.

İşgalden sonra Amerika'nın Irak'a atadığı valisi Paul Bremer başkanlığında bir Geçici Koalisyon Yönetimi kuruldu. Bu yönetimin ilk kararı, Irak ordusu ile güvenlik güçlerinin terhis edilmesi oldu. Böylece Irak tüm tarafların müdahalelerine açık bir hale getirildi. Amerikan güçleri Irak'ın tamamına hâkim değildi ve kendi güvenlikleri dışında hiçbir şeyle ilgilenmiyorlardı. Bu gelişmeler neticesinde sürgün yıllarında İran'da kurulan ve Irak İslam Devrim Yüksek Konseyi'nin silahlı kanadını temsil eden Bedr milisleri orta ve güney Irak'ta hâkim unsurlar haline geldi. Daha sonra bu süreci Mukteda es-Sadr'a bağlı Mehdi Ordusu ile Davet, İslami Fazilet ve diğer Şii partilere bağlı küçük oluşumların kuruluşu takip etti.

2003 yılında ABD, BM kararı olmaksızın Irak'a saldırıp Irak devletinin bütün askerî ve sivil kurum ve kuruluşlarını şiddetli bir hava bombardımanı ile ortadan kaldırdı.

Irak Kürdistan Bölgesi'nde ise 1991 yılından itibaren oluşturulan özerk Kürt bölgesi, Bağdat yönetiminden tamamen bağımsız bir şekilde hareket eden Celal Talabani'ye bağlı Kürdistan Yurtseverler Birliği (KYB) ile Mesut Barzani'ye bağlı Kürdistan Demokrat Partisi (KDP) öncülüğünde ülkenin içinde bulunduğu kaos ortamının sağladığı fırsatı değerlendirerek Kerkük, Ninova Ovası'ndaki bazı bölgelerle Diyala iline bağlı bazı bölgeleri içine alacak şekilde nüfuzunu arttırdı.

İşgalden önce ABD ile anlaşılan muhalif Irak partileri, rejimin devrilmesinden sonra Amerikan güçlerinin himayesinde kendilerine bağlı silahlı milis güçlerini ve siyasi bürolarını Bağdat'a taşıdılar.

12 Temmuz 2003 tarihinde Geçici Koalisyon Yönetimi Başkanı Paul Bremer Irak Geçici Hükümet Konseyi'nin kurulduğunu açıkladı. Geçici Koalisyon Yönetimi'nin bazı yetkileri Geçici Hükümet'e devredildi. Bu hükümet, çoğunluğunu uzun yıllar Irak dışında yaşamak zorunda bırakılan Iraklı muhaliflerin oluşturduğu 25 kişiden müteşekkildi. Irak hükümet organları ilk defa kota sistemi kullanılarak etnik ve mezhepsel temel üzerine paylaşıldı. Buna göre Şiilerden 12, Sünnilerden 5, Kürtlerden 5, Hristi-

yanlardan 1 ve Türkmenlerden 1 üye bu kabineyi oluşturdu.

İşgalden birkaç gün sonra Anbar, Selahaddin, Diyala, Ninova ve Bağdat'ta işgal güçlerine karşı Sünnilerce bir direniş başlatıldı. Gerçekleştirilen saldırıların boyutu, direniş gruplarının (ilki 1920 Devrimi Tugayları idi) kurulması ve direnişe katılmasıyla giderek arttı.

Şii asıllı liberal bir siyasetçi olan İyad Allavi'nin kurduğu yeni hükümet Mayıs 2003'ten itibaren göreve başlarken, Necef'te Amerikan ve hükümet güçlerine karşı çıkan Sadr'a bağlı Mehdi Ordusu, kendi bölgelerinde işgale karşı silahlı direnişe geçti. Bu arada ABD nüfuzundaki hükümet, Felluce kenti merkezli Sünni direniş gruplarına karşı savaşmak, işgalden sonra kaldırılan idam cezasını geri getirmek ve olağanüstü hal kararının kabul edilmesi gibi birçok cephe ve alanlarda faaliyet yürütüyordu. Ülkede aynı zamanda yeni anayasa çalışmaları ve ardından seçim hazırlıkları konusunda da gergin bir pazarlık süreci yaşanıyordu.

Geçici Anayasa'nın hazırlanması ve parlamento seçimleri hazırlıklarını yürütmekle görevli Geçici Ulusal Meclis seçimleri 30 Mart 2004'te tamamlandı. Bu seçimler, işgal yönetimi altında görev yapacak herhangi bir idare ile

İşgalden önce ABD ile anlaşılan muhalif Irak partileri, kendilerine bağlı silahlı milis güçlerini ve siyasi bürolarını Bağdat'a taşıdılar.

Geçici Ulusal Meclis seçimleri 30 Mart 2004'te tamamlandı. Bu seçimler, işgal yönetimi altında görev yapacak herhangi bir idare ile iş birliği yapmaya karşı çıkan Sünni oluşum tarafından boykot edildi.

iş birliği yapmaya karşı çıkan Sünni oluşum tarafından boykot edildi. Boykot nedeniyle seçim sonuçları tüm Irak toplumunu temsil eden bir tablo ortaya koymaktan ziyade, yeni mecliste güçlü bir Kürt ve Şii temsil gücü ortaya çıkarttı.

Bu gerilimli ortamda Irak anayasası hazırlanarak parlamento seçimleri için çalışmalara başlandı. Siyasetin yeniden yapılandığı böylesi bir dönemde Şii Davet Partisi Başkanı İbrahim Caferi liderliğindeki hükümet iş başına geldi. Aynı süreçte, ABD tarafından kimi zaman el-Kaide kimi zaman Mehdi Ordusu mensupları olarak lanse edilip karalanan Iraklı direniş grupları da işgal güçlerine karşı mücadelelerini arttırdı. Tam da bu dönemde, bir yandan Şiilik adına radikal grupların Sünni camilere saldırıları, diğer yandan Sünnileri temsil ettiği id-

diasıyla ortaya çıkan radikal grupların Şiilere yönelik saldırıları bu çatışmaları farklı boyutlara taşıdı ve toplumsal öğ alma eğilimlerini güçlendirdi.

Büyük anlaşmazlıklara neden olan anayasa oylaması Anbar, Selahaddin ve Musul gibi Sünni şehirlerde kabul edilmemişti. Ancak bu oylamanın ardından dört yıl görev yapacak parlamentonun seçimi için aynı yıl ikinci bir seçim daha düzenlendi.

Bu seçimler de öncekiler gibi Sünni bölgeler tarafından boykot edildi. Bu Sünni boykot, parlamentodaki Şii bloğun ağırlığını daha da pekiştirdi ve bu seçim sonuçlarına dayanarak Nuri Maliki 2006 yılında dört yıl süre ile başbakan seçildi. Maliki döneminde iç kriz en üst seviyelerine ulaşmış, mezhep esasına dayalı cinayetler ve kaçırılma olayları daha önce görülmemiş düzeylere varmıştı. Öyle ki

mezhebe dayalı tehcirler dahi gerçekleştirilmişti. Bütün bunlar çoğu zaman yasal örtü altında, Amerikan güçlerinin bilgisi dahilinde ve terörle mücadele bahanesiyle yapılmıştı.

Sünnilerin bu defa boykot etmediği 2010 yılı parlamento seçimlerinde, liberallerin ve Sünnilerin desteklediği İyad Allavi başkanlığındaki Irak Ulusal Hareketi 91 sandalye kazandı, Şii blok ise 89 sandalye elde edebildi. Bu sonucu kabul etmeyerek iktidarı devretmeyi reddeden Başbakan Maliki, Anayasa Mahkemesi'ne itirazda bulundu. Mahkemenin anayasa maddelerini açık bir şekilde ihlal ederek Maliki lehine karar vermesi üzerine ülkedeki durum daha da kötüleşmeye başladı.

Maliki'nin iktidarda kaldığı sekiz yıl, işgalden sonra Irak'ın yaşadığı en kötü dönem oldu. Bu yıllarda mezhep ça-

tışmaları ve idari yolsuzluklar artarak milis güçlerin devletin kaynaklarındaki hâkimiyeti genişlemiş ve ülkede İran müdahalesi açık ve yaygın bir şekilde görülmeye başlanmıştır. Uluslararası ambargo altında olan İran'ı bu ambargodan kurtarmak için imzalanan çok sayıda anlaşmayla Irak, ekonomik anlamda İran'a bağımlı hale getirilmiştir. Aynı şekilde idari ve mali yolsuzluklar bu dönemin en büyük özelliği haline gelmiş ve eğer bu fiiller hükümet kararıyla gerçekleştirilmişse tüm skandallar, yargıya taşınmadan geçiştirilmiştir. Bu dönemde ayrıca Irak ekonomisinin kaderini kendi kontrolleri altına almak isteyen uluslararası tekellerin geri dönüşünü sağlayan petrol alanlarının araştırılması ve geliştirilmesi sözleşmeleri de imzalanmıştır.

Maliki'nin iktidarda kaldığı sekiz yıl, işgalden sonra Irak'ın yaşadığı en kötü dönem oldu.

KRİZLER SÜRECİNDE İNSANİ DURUM

Batılı ülkelerin ekonomik ambargosu ve sonrasında başlayan savaşla birlikte Irak ekonomisinin altyapısında yaşanan yıkım, halkın ve devletin zenginliğinde dörtte üçe varan bir fakirleşmeye işaret ediyordu.

Ülkenin kalkınma yılları sayılabilecek 1970'ler boyunca Irak halkına sunulan sosyal hizmetlerde, kalite yönünden bir sıçrama yaşanmıştı. Tüm kademelerde ücretsiz eğitim verilmiş, eğitimin ilk aşaması zorunlu hale getirilerek okuma yazma kampanyası başlatılmış ve 1980'lere gelindiğinde Irak'ta okuma yazma bilmeyen kimse neredeyse kalmamıştı. Ayrıca birçok yeni üniversite ve bilimsel enstitü kurularak Irak âdeti bir kalkınma üssüne dönüştürülmüştü.

Aynı dönemde çok sayıda hastanenin açılması ve sağlık sigortasının tüm Iraklıları kapsayacak şekilde genişletilmesiyle Irak, sağlık alanında da büyük bir gelişim yaşamıştı. Buna bağlı olarak başta bebek ölümleri olmak üzere sağlık sorunları büyük oranda gerilemiş, hastanelerdeki yatak ve görevli doktor oranları yükselmışti. Yoksul ailelere, engellilere ve yaşlılara sunulan sosyal hizmetlerde hızlı bir ilerleme ve gelişme kaydedilmişti.

İran'la giriştiği savaşla birlikte tüm bütçesini savaşa tahsis eden Irak'ta genel bir duraklama ve gerilime dönemi başladı. Dolayısıyla 1990'lı yıllara gelindiğinde, özellikle 1991 Körfez Savaşı'nın ardından, vatandaşlara sunulan hizmetlerin kalitesi ile birlikte ülkedeki insani durum da büyük oranda kötüleşti. Sekiz yıl süren İran-İrak Savaşı sonrasında bir milyona yakın kadın dul ve iki milyona yakın çocuk yetim kalmıştı. Bunun ardından gelen 1990-2003 arasındaki ambargo yıllarında ise Irak'ın uğradığı insani kayıplar çok daha arttı.

Batılı ülkelerin ekonomik ambargosu ve sonrasında başlayan savaşla birlikte Irak ekonomisinin altyapısında yaşanan yıkım, yüksek enflasyon ve gıda maddelerindeki kıtlık, Irak dinarının değerindeki azalma vb. tüm faktörler, Irak'taki sosyal ve insani durumun gerilemesindeki en büyük etkenlerdi. Savaş ve ambargolar öncesinde Irak'ın ortalama yıllık geliri 90

milyar dolar düzeyinde seyrederken, bu rakam ambargolarla 25 milyara geriledi. Bu durum, bütün halkın ve devletin zenginliğinde dörtte üçe varan bir fakirleşmeye işaret ediyordu.

Bombardıman veya saldırılar sırasında aralarında hastanelerin de bulunduğu 561 sağlık kurumu, yani Irak'ın tüm sağlık altyapısının %66'sı yıkılmıştır. 1985 yılından 1990 yılına kadar Irak'taki bebek ölüm oranı ortalama her 1.000 doğumda 25 bebek ölümüne kadar gerilemişti. 1991 yılından sonra ise bebek ölümleri dört kat artarak her 1.000 doğumda 93'e yükselmiştir. 2000 yılına gelindiğinde Irak'ta bebek ölüm oranları her 1.000 doğumda 108'e ulaşmış, böylece ambargo öncesine göre bebek ölümlerinde %400 artış olmuştur.

Ambargo öncesi ülkede fakirlik oranı %10'lar düzeyini geçmezken, 1990'ların sonuna doğru bu oran %60'lara ulaşmıştır. Bu da neredeyse altı kat artış anlamına gelmektedir. Ambargo öncesi Ortadoğu'nun en canlı ekonomilerinden biri olan Irak'ta işsizlik oranı %7'leri geçmezken, ambargo sonrasında bu rakam %65'lere çıkmıştır. İnsanların temiz içme suyuna ulaşma oranı %85 iken, ambargolardan sonra %40'lara gerilemiştir.

Beş yaş altı çocuk ölüm oranları ambargo öncesinde binde 52 iken, 1991 yılından sonraki süreçte kısa süre içinde bu oran binde 128 ile iki katından fazla artmıştır. Bir diğer veriye göre, başta bebek sütü olmak üzere çocuk mamasına erişim konusunda büyük sıkıntılar yaşanmasına sebep olan ekonomik ambargo nedeniyle 1989 yılında 1.089 olan beş yaş altı çocuk ölümleri vaka sayısı, 2001 yılında tam 30 kat artışla 32.036'ya yükselmiştir.

Hastalıklar konusunda da ülkedeki durum tam bir sosyal yıkıma işaret etmektedir. 1989 yılında Irak'ta hiçbir kolera vakası görülmezken, ambargoyla geçen 10 yılın sonunda ülkede kolera salgını başlamış ve 1999 yı-

linda 2.398 vaka görülmüştür. 1989 ile 2001 yılları arasında tifo, dizanteri ve hepatit virüslerinin neden olduğu hastalıklara yakalananların oranında da belirgin bir artış yaşanmıştır. Tifo %10,79, dizanteri %32,26, hepatit virüslerine bağlı hastalıklar ise %4,84 oranında artmıştır.

Ambargo öncesinde ülkede okullaşma ve eğitimin yaygınlığı %90'larda iken, ambargo sonrasında imkânsızlıklar, eğitim kadrolarının göç etmesi veya öldürülmesi sebebiyle bu oran %10'a gerilemiştir. Yine sağlık altyapısı ülke genelinde %80 oranında yaygınlık gösterirken, ambargo ve hemen ardından gelen 2003 işgali sonrasında sağlık altyapısı tüm ihtiyacın %15'ini dahi karşılayamaz hale gelmiştir. Binlerce doktor göç etmek zorunda kalırken, yüzlercesi de katledilmiştir. Savaş öncesi dönemde ülkedeki doktor sayısı 34.000 iken,

Ağır aksak da olsa son dönemde mal varlıklarını tekrar kullanmaya başlayan Irak'ta, petrol fiyatlarının yükselmesi ve devlete ait kurumların tekrar çalışması, ülke ekonomisinde ufak bir toparlanmaya imkân sağlamıştır.

savaşın başlamasından sonra 20.000 doktorun yurt dışına kaçmak zorunda kaldığı tahmin edilmektedir.

Yaşam standartları gerileyen, yoksulluk ve suç oranları artan, ekonomik imkânları azalan, sağlık ve eğitim seviyesi düşen, gıda ve ilaç sıkıntısı nedeniyle başta çocuklar olmak üzere ölüm olaylarının arttığı ülkede bu olumsuzluklardan en çok etkilenenler Iraklı siviller olmuştur. Geçmişte büyüme ve gelişmede en ileri düzeylere ulaşan Irak'ta 1991 yılından itibaren tüm alanlarda gerileme yaşanmıştır.

2003 yılındaki Amerikan işgalinden sonra, Irak'taki insani durum biraz daha kötüleşmiştir. Altyapısı neredeyse tamamen çöken ülkede, 177 arıtma tesisinden sadece 33'ü çalışırken, milyonlarca eve elektrik verilememiştir. Bu dönemde ülkede açlık sorunu baş göstermiş, dul ve yetimlere sahip çıkılması imkânsız hale gelmiş, 5 milyon insan farklı bölge ve ülkelere göç etmek zorunda kalmıştır.

Amerikan işgalinin ilk yıllarında işgale karşı direniş gösteren şehirlerde devam eden güvenlik sorunları nedeniyle -bilhassa Irak'ın Sünni böl-

gelerinde- sağlık sektöründe, sosyal alanda ve ekonomik yaşamda çok daha büyük yıkımlar yaşanmıştır. Ağır aksak da olsa son dönemde mal varlıklarını tekrar kullanmaya başlayan Irak'ta, petrol fiyatlarının yükselmesi ve devlete ait kurumların tekrar çalışması, ülke ekonomisinde ufak bir toparlanmaya imkân sağlamıştır. Ancak 2015 yılı başlarından itibaren petrol fiyatlarındaki düşüş ve IŞİD'in oluşturduğu yeni çatışma süreci bu canlanmayı sabote etmiştir. Örgütün bu istilası 4 milyona yakın Iraklıyı yerinden ederek evsiz barksız bırakmış ve Kuzey Irak bölgesine veya diğer illere sığınmacı akınları yaşanmıştır. Bu durum bir yılı aşkın bir süredir devam etmekte olup bu sığınmacıların barınma ihtiyaçlarını karşılama veya evlerine dönmelerini sağlamada hükümetin yaşadığı acziyet açık bir şekilde görülmektedir.

Bu insani krizin Suriye'de devam eden kriz ve bölgenin yaşadığı diğer politik ve güvenlik sorunlarıyla aynı zamana denk gelmesi, dış yardımların sınırlı olmasına ve bu insanların ihtiyaçlarının sadece bir kısmının karşılanması na neden olmuştur.

IRAK'TA ÇEKİŞEN TARAFLAR VE DİNAMİKLER

İslam tarihinin en köklü ayrılıklarına şahitlik etmiş olan Irak toprakları, bugün dahi bu tarihsel çekişmelerin izlerini taşımaktadır. Hemen her grup, kendisine rakip olarak gördüğü diğerlerine karşı bir yandan siyasi mücadelelerini sürdürürken bir yandan da askerî yöntemleri kural dışı bir şekilde kullanmaktadır. Saddam sonrası dönemde daha da kural dışı hale gelen bu çekişmede en belirgin rekabet unsuru mezhep ve etnik kimlikler üzerinden tanımlanmaktadır. Irak'ta faaliyet gösteren ve çatışma sürecinde rol alan temel aktörleri mezhebî ve etnik eğilimlerine göre şu başlıklarda değerlendirmek gerekiyor:

a) Şii Ulusal Siyasi İttifakı: Ayetullah Sistani gibi önde gelen bazı Şii şahsiyetler, küçük partilerin birleşerek kurduğu Kanun Devleti Koalisyonu, Davet Partisi, Irak İslam Devrim Konseyi ve Sadr Hareketi gibi başlıca Şii siyasi grupları içine almaktadır. Siyasi pazarlıkların hararetlenmesi ve İran etkisinin giderek artması sebebiyle siyasal hareketlerin gücü artmaya, buna karşın Iraklı din adamlarının etkinliği azalmaya başlamıştır. Bu yapılar ellerindeki büyük ekonomik imkânlar sayesinde halen gücünü korumakla birlikte, siyaseten etkileri törpülenmiş görünmektedir.

b) Şii Militan Grupları: Şii partiler, her ne kadar resmî olarak bu milislerle ilişkileri olmadığını veya bu grupların sivil alanı ilgilendiren işlerde kullanıldıklarını iddia etseler de, ülkede bu partilerin silahlı kanatlarını oluşturan milis güçlerinin faaliyetleri bilinmektedir. Bu silahlı yapılanmaların önde geleni, başlangıçta Irak İslam Devrim Yüksek Konseyi'nin askerî kanadı iken sonrasında ondan ayrılıp bağımsız bir harekete dönüşen Bedir Tugayları

örgütüdür. Mukteda es-Sadr'a bağlı Mehdi Ordusu milisleri, militan gruplar içinde bir diğer önemli güçü oluşturmaktadır. Mehdi Ordusu'ndan ayrılarak eski Başbakan Nuri el-Maliki'ye yakın bir çizgi izleyen ve Maliki tarafından resmî bir statü kazandırılan Asaibu Ahlu'l-Hak milisleri ve Irak Hizbullah'ı da ülkede dikkat çeken diğer hareketlerdir. Bunlar dışında daha güçsüz ve çok yaygın olmayan yerel Şii milis güçleri de bulunmaktadır.

c) Sünni Siyasi Blok: Irak Devrim Konseyi, Ulusal Reform ve Kalkınma Hareketi, el-Mustakbel Hareketi ve önde gelen bağımsız Sünni kişiler tarafından temsil edilen parti ve hareketlerdir. Çoğunluğu birbirini rakip olarak gören milliyetçi veya liberal olan bu partileri bir araya getiren faktörlerin başında, tıpkı Şii Ulusal İttifakı'ndaki gibi, mezhepsel aidiyet gelmektedir. Bu siyasi gruplara ilave olarak Irak toplumunda halen güçlü bir şekilde varlığını sürdüren Sünni ulema da bir aktör olarak kendini hissettirmektedir. Sünni âlimlerin inisiyatifindeki vakfiyeler, 2003 işgalinden sonra âlimlerin ekonomik ve siyasi gücünü kırmak üzere yapılan yeni düzenlemelerle Divan-ı Vakfı's-Sünni adıyla yeniden yapılandırılmıştır. Vakfiye olarak ellerinde on binlerce dönüm arazi, dükkân, mescit ve medrese bulunduran Sünni âlimler, toplumsal mobilizasyonda halen ciddi bir güce sahiptir. Bu güç, hem IŞİD hem de Şii yönetim tarafından yoğun baskı görmelerine neden olmaktadır. Bugüne kadar yaşanan "Vakıflar Savaşı"nda, oranı bilinmemekle birlikte yüzlerce vakfiye mülkü Sünnilerin elinden gasp edilmiş durumdadır.

d) Sünni Militan Gruplar: Bu grupların ilki ve en büyüğü 1920 Devrim

Saddam sonrası dönemde daha da kural dışı hale gelen bu çekişmede en belirgin rekabet unsuru mezhep ve etnik kimlikler üzerinden tanımlanmaktadır.

**Direnış gruplarının
siyasi olarak
temsil edilmesi
konusunda var olan
boşluđu doldurma
adına siyasi bloklar
oluşturulmuştur.
Bunların en önde
gelenleri Irak
Siyasi Direniş
Konseyi ile Irak
Cihad ve Kurtuluş
Cephesi'dir.**

Tugayları'dır. İlimli İslami düşünceyi benimseyen örgütün hedefi işgalci ile savaşmak ve onu Irak topraklarından çıkarmak; özgürlük, onur ve adalet gibi haklarını Irak halkına iade etmektir. Kendi içinde ikiye bölünen örgütten Irak Hamas'ı adlı yeni bir örgüt doğmuştur. Bu silahlı gruplar içinde Irak İslami Direniş Cephesi de ciddi bir tabana sahiptir. Bu üç grup, ideolojik olarak Müslüman Kardeşler hareketine yakındır. Ancak Irak İslami Direniş Cephesi doğrudan Müslüman Kardeşler'e bağlı olduğunu ilan etmiştir. Aynı şekilde Irak İslam Ordusu, Mücahidler Ordusu, Ensar es-Sünne ve Selefi düşünceye sahip diğer küçük gruplardan oluşan hareketler de bulunmaktadır. Eylemlerine 2009'da başlayan Irak Nakşibendi Ordusu adlı grup, Baas çatısı altında hareket etmiştir. Ülkede eski Irak ordusu veya Baas Partisi mensupları tarafından kurulmuş da bunlar kısa ömürlü olup çok ciddi bir etki yaratmamışlardır.

Genel olarak bu gruplar Irak sahasında karşılaştıkları askerî, siyasi hatta ideolojik zorluklara göre birbirleriyle zaman zaman birleşip zaman zaman ayrılmaktadır. Direniş gruplarının siyasi olarak temsil edilmesi konusunda var olan boşluğu doldurma adına siyasi bloklar da oluşturulmuştur. Bunların en önde gelenleri Irak Siyasi Direniş Konseyi ile Irak Cihad ve Kurtuluş Cephesi'dir.

e) **Kürt Blođu:** Kürdistan Yurtseverler Birliğı, Kürdistan Demokrat Partisi ve Kürdistan İslam Birliğı tarafından temsil edilen Kürt partileridir. Bu üç partiye ilave olarak Kürdistan Yurtseverler Birliğı içinde yaşanan ayrışma sonucu kurulan Değişim Hareketi ile siyasi olarak fazla bir etkileri olmayan bazı küçük partiler de vardır.

f) **el-Kaide:** 2003 yılından sonra yaşanan Amerikan işgali döneminde Tevhid ve Cihad Hareketi adıyla eylemlere başlayan Iraklı Selefi gruplar, bir müddet sonra ülke dışından gelen yabancıların dahil olmasıyla daha geniş tabanlı bir Irak el-Kaidesi kurmuştu. Sünni bölgelerde tabanını genişleten grup, bir süre sonra Irak İslam Devleti adıyla yeni bir hareket ortaya çıkarmıştır. Sadece Şii gruplarla değil, Sünni gruplarla da çatışan hareket için asıl dönüm noktası 2011 yazından itibaren Suriye'de iç savaşın başlamasıyla yaşanmıştır. Bu savaş, Irak'ta var olan orta yoğunluklu savaşla birleşince aradaki sınırlar anlamını yitirmiş ve grup adını Irak-Şam İslam Devleti (İŞİD) örgütü olarak değiştirmiştir.

Suriye topraklarının Rakka, Deyri-Zor gibi Irak'a yakın bölgelerine egemen olan örgütün lojistik imkânları da artmıştır. Irak'taki Şii resmî ve milis güçlerin Sünni bölgelerdeki baskılarından bıkmış olan kesimlerin desteğini almakta zorlanmayan örgüt, Irak topraklarındaki faaliyet ve toprak

kazanımlarını artırmaya başlamıştır.

2013 yılı sonunda Felluce kenti ile Ramadi kentinin bir bölümünü işgal eden örgüt, 2014 yılı Haziran ayında 500 savaşçıdan oluşan bir kuvvetle Ninova şehrine doğru ilerlemiş ve 30.000'den fazla ordu mensubunun olduğu şehri iki gün içinde ele geçirmiştir. Media'nın düşmesi tüm Ninova şehrinin ve komşu Selahaddin kenti ile Kerkük ve Diyala kentlerinin bir kısmının da düşmesini beraberinde getirmiştir.

Örgütün bu denli hızlı bir şekilde genişlemesinin iki önemli nedeni vardır:

1. Irak ordusunun içinde bulunduğu büyük yozlaşma.
2. Bu bölgelerde yaşayan halkın hükümete ve ayrımcı politikalarına duyduğu toplumsal öfke.

Irak devletinin çöküşüne ve ülkede şiddetin hâkim olmasına zemin hazırlayan temel sorunlar arasında; Irak devletinin üzerine kurulduğu yozlaşmış sistem, Irak halkının temel bileşenlerine karşı işgalden sonra uygulanan mezhebî ayrımcılık ve kasıtlı marjinalleştirme politikası, devlet içindeki idari yozlaşma, siyasi bloklar arasındaki görüş ayrılıkları ve çatışmalar önemli yer tutmaktadır.

Bunların gölgesinde kronikleşen petrol konusu ve gelirlerinin çalınması, Irak'a en büyük ekonomik darbeyi

vurmuştur. Yine, devlet bütçesinden bölgeye ayrılan pay ve bölgesel yönetimin yetkileri konusunda Kürtler ile merkezî yönetim arasında yaşanan sorunlar, Mehdi Ordusu ile devlet içinde Maliki'nin başlattığı çeteleşmeyle mücadele konuları da yukarıda sıralanan kaos unsurlarını derinleştirmiştir. Amerikan işgal güçleri ve onun desteğindeki Irak hükümetiyle silahlı gruplar arasındaki çatışmalar, Sünnilere yönelik marjinalleştirme ve dışlama politikaları gibi diğer sorunlar da taraflar arasındaki güveni tamamen yok etmiştir.

2011'den itibaren Maliki'nin siyasi bir hamleyle Sünni önde gelenleri tutuklaması sonrasında Sünni şehirleri kaplayan protesto ve gösteriler bir yıl sürmüş, bu süre içerisinde göstericilerin hiçbir talebi yerine getirilmemiş, bilakis Maliki, göstericilerin halktan olmayıp Baas ve el-Kaide'ye bağlı gruplar olduğunu söyleyerek göstericileri şiddetle bastırmıştır. Bu dönemde göstericilerin çeşitli saldırı ve katliamlara maruz kalması, halkta öfke ve intikam duygusuna sebep olmuş ve bu öfke devletin temellerine yayılmış olan yozlaşma ile birleşince IŞİD örgütünün işine yaramıştır. Örgüt, bu tepkisel atmosfer içinde birkaç gün gibi kısa bir sürede, ordu veya bölge halkının önemli bir direnişi ile karşılaşmadan Irak topraklarının üçte birini ele geçirmiştir.

Irak devletinin çöküşüne ve ülkede şiddetin hâkim olmasına zemin hazırlayan temel sorunlar arasında; Irak devletinin üzerine kurulduğu yozlaşmış sistem, siyasi bloklar arasındaki görüş ayrılıkları ve çatışmalar önemli yer tutmaktadır.

IRAK TOPLUMUNUN YAPISI VE ÇÖZÜLME

1979 İran Devrimi'nden sonra, sınırın hem Irak hem de İran tarafında daha politize olan mezhepçi anlayış, Ortadoğu'daki uzun bölgesel hesaplaşmanın en önemli aracı haline dönüşmüştür.

Kerbela ve Kufe gibi İslam tarihindeki ilk bölünmelere şahitlik etmiş kentlere ev sahipliği yapan Irak toprakları, bu tarihsel mirasın yükünü halen taşımaktadır. Nispeten barış içinde geçen 400 yıllık Osmanlı dönemi sonrasında son 100 yıldır Irak halkının yaşadığı krizler, ülkenin sosyal ve siyasi yönden şu an içinde bulunduğu durumu ortaya çıkaran ana nedeni oluşturmaktadır.

İngiliz işgali altında 1920'den itibaren diktatörlük yönetimi güçlendirilirken, bu yönetime bir isyan olarak yaşanan 1958'deki askerî darbeden sonra ülkede daha katı bir sosyalist-seküler yönetim kuruldu. Bu dönemle birlikte yaşanan baskılarla muhalifler tamamen sindirildi. Bu baskılara duyulan öfke sonrasında ise 1963 Baas darbesi yaşandı. Baas dönemi çok daha baskıcı ve mezhepçi bir anlayış getirdi. 1979 İran Devrimi'nden

sonra, sınırın hem Irak hem de İran tarafında daha politize olan mezhepçi anlayış, Ortadoğu'daki uzun bölgesel hesaplaşmanın en önemli aracı haline dönuştü. Bu bölgesel çekişmede Batılı ülkelerin oynadığı gizli veya açık rol, her aşamasında yeni yıkımları kolaylaştıran bir etkiye sebep oldu.

Eski Irak rejiminin yönetimi tek başına elinde tutarak Sünnileri öne çıkardığını ve böylece mezhepçilik duygularını harekete geçirdiğini öne süren yaygın kaniya rağmen gerçekte Saddam Hüseyin ve rejiminin zulmü herkesi kapsamıştır. Dost veya düşman görölmenin kriteri ne etnik ne de mezhebî kimlik olup başkana ve rejimine duyulan sadakat idi. Nitekim zannedilenin aksine Saddam dönemi iktidar partisinin yönetiminde görev alanların en az yarısını Şii kökenli bürokrat ve memurlar oluştuyordu.

Etnik dışlanmışlık konusu da ülkedeki kronik sorunlardan biridir. Bir yanda Kürtler öte yanda Türkmenler Irak rejiminin kuşkuyla baktığı gruplardı. İşgalci İngilizlerin daha Osmanlı yıkıldığı dönemde kendilerine devlet kurma sözü verdiği Kürtler, sonradan yine İngiliz ayak oyunları ile Arap diktatörlüğüne bağlandı. Bağdat hükümeti ile Kürtler arasında uzun yıllar devam eden çatışma, iki tarafın birbirine olan güveni tamamen yok etti. Ancak bu durum bazı Kürtlerin devletin önemli ve hassas mevkilerinde görev almalarına engel olmadı.

İran'da yaşanan 1979 İslam Devrimi, Irak'taki iki büyük mezhep grubu (Şii ve Sünni) arasındaki anlaşmazlıkları harekete geçirmiştir. Bu mezhebî gerilimin çatışmaya dönüşmesi ve büyümesinde İran'ın Saddam döneminde Bağdat hükümetine karşı bir toplumsal tepki oluşturmak için Şiiileri kullanması kışkırtıcı bir rol oynamıştır. 2003 Amerikan işgalinden sonra da Iraklı Şiiilerin tekfirci grupları bahane ederek ülkenin tüm Sünni kesimlerini "Saddamcı" olarak gösterip iktidar savaşında İran'a dayanma ve Sünnilerin tekrar hâkimiyeti ele geçirmesini

önleme siyaseti, Tahran yönetiminin Irak'ın iç işlerine müdahalesini arttırmıştır.

Sünni kesim hem işgale hem İran nüfuzuna şiddetle karşı çıkmış olsa da, işgalden sonra hazırlanan anayasada Şiiler federal sistemin kabul edilmesinde ısrar etmiş ve bölünmeye yönelik niyetlerini göstermiştir. Ancak dengelerin değişmesi sonrası Şii partiler, ABD ile barışık olmanın ödülünü almıştır. Sivil ve askerî bürokraside hâkim olarak yönetimi ele geçirmeleri akabinde, güçlü bir merkezî hükümet aracılığıyla Irak'a tamamen egemen olabileceklerine ikna olan Şiiler, federal sisteme karşı çıkmaya başlamıştır. Bu durum da bürokrasiden temizlenen ve dışlanan Sünni Araplar ile güçlü bir merkezî yönetim işlerine gelmediği için öteden beri buna karşı çıkan Kürtleri kaygılandırmış ve içerde şiddetli çatışmaları tetiklemiştir.

Buna el-Kaide örgütünün bazı Şii ve Sünni grupları hedef alan eylemlerinin yarattığı teyakkuz hali de eklendiğinde Irak'ın geldiği son noktada ortaya çıkan tablo, herkesin birbiriyle çatıştığı kaotik bir durum olmuştur. Ülke şu an Kürt, Şii ve IŞİD nüfuz alanları olarak

2003 Amerikan işgalinden sonra Iraklı Şiilerin tekfirci grupları bahane ederek ülkenin tüm Sünni kesimlerini "Saddamcı" olarak gösterip iktidar savaşında İran'a dayanma ve Sünnilerin tekrar hâkimiyeti ele geçirmesini önleme siyaseti, Tahran yönetiminin Irak'ın iç işlerine müdahalesini arttırmıştır.

fiilen üç parçaya bölünmüş durumdadır. Başkent Bağdat Şii grupların ve İran askerlerinin kontrolünde görünmektedir. Şii kontrolündeki bölgeler neredeyse tamamen farklı mezhebî gruplardan arındırılırken, IŞİD kontrolündeki kentler de demografik temizliğe maruz kalmaktadır.

Kürt tarafı ise bu kriz süresince mezhebî ve dönemsel sorunlarla vakit kaybetmek yerine kendi uzun vadeli devletleşme planlarıyla meşgul olmuştur.

Iraklı partiler fiilî anlamda etnik ve mezhebî temellere göre ayrılmış olsalar da mezhebî çatışma ve kutuplaşma konusundaki yönelimleri farklılık göstermektedir. Kimi zaman dinî merci Ayetullah Sistani (İranlıdır)

kimi zaman da İran hükümeti, bazen ikisi birden olmak üzere Şii toplumuna hâkim merkezî bir gücün varlığı, bu farklılıkların Şii gruplar arasında daha az olmasını sağlamaktadır. Bu gruplar içinde sadece Sadr grubu, dönemsel olarak izlediği farklı politikaları ile diğerlerinden ayrılmaktadır.

Sünni gruplar ise genellikle parçalanmış bir görüntü sergilemektedir. Dinî gruplar önemli oranda Müslüman Âlimler Heyeti'ni dikkate alsa da eylemsellik olarak her bir bölgede farklı gruplar ve liderlikler kendini göstermektedir. Siyasi sahada ise çok sayıda Sünni parti olması, gücü dağıtmaktadır. Baas Partisi gibi eski rejimi hatırlatan grupların varlığı

sürmekle birlikte Sünni bölgelerde taban bulan bu grupların diğer Sünni partilerle koalisyon dışında bir şansı bulunmamaktadır. Amerikan ve İran politikaları konusunda ortak tutum sergileyebilen Sünni blok, Irak'ın siyasi yapılanması konusunda tamamen farklılaşmaktadır.

Irak'ta 2003 Amerikan işgali sonrasında politikacılar arasında ortaya çıkan, daha sonra İran müdahaleleri sonucunda tabana yayılan mezhep gerilimi, Arap Baharı ve iç savaş sürecinde Suriye'de yaşananlarla birleşince, farklı ideolojik gruplar için uygun bir zemin oluşmuştur.

Amerikan işgaline karşı direnişe geçen gruplar, zaman içinde Irak dışından

gelenlerle birlikte çok dağınık bir görüntü arz etmeye başlamıştır. Irak ve Suriye halkları arasındaki coğrafi birlik, yakın bağlar ve krizleri tetikleyen dış unsurun (İran) aynı olması, iki ülkede de maruz kaldıkları dışlanma ve aşağılanmadan dolayı öfke içinde olan Sünni gençlerin farklı örgütlere katılımını hızlandırmıştır.

Bu ise onları, sonuçlarını düşünmeden içine düştükleri durumdan kendilerini kurtaracağına inandıkları IŞİD örgütüne yardım etmeye sevk etmiştir. Örgütün önemli bir kayıp vermeden hızlı bir şekilde tüm bu topraklara hâkim olması, gerçek gücünden daha çok, Irak toplumundaki bu güvenlik zaafından kaynaklanmıştır.

IRAK NEREYE GİDİYOR?

Özellikle ABD ile İran arasındaki nükleer pazarlıklardan ve Suriye politikalarında varılan görüş birliklerinden sonra, Irak resmî kararlarındaki İran etkisi ve Şii bloğun Irak yönetimindeki varlığı sürecektir.

İŞİD'i Irak'tan kovmak için oluşturulan uluslararası koalisyonun sonradan Irak topraklarının tekrar hükümetin egemenliği altına girip girmeyeceği halen belirsizliğini korumaktadır. Ayrıca devletin mezhepçi politikalarının devam etmesi ve Şii milis güçlerinin resmî bir oluşuma dönüştürülmesi, kaynamakta olan durumun bu şekilde sürmesine ve sorunların devam etmesine yol açacaktır. Öte yandan Irak'ta İŞİD örgütünün nüfuzundaki bölgelerin kurtarılması adı altında yürütülen operasyonlar her gün onlarca sivilin ölümüne sebep olsa da terörle

mücadele gereğiyle verilen bu kayıplar olağan görülmektedir.

Irak sorunu ile Suriye'de yaşananlar arasındaki ilişki, özellikle iki ülke rejimlerini de destekleyen tarafların birleşmesiyle aslı bir bağa dönüşmüştür. Bu, birinde gerilimi tırmandırmanın veya sükûneti sağlamanın diğerini etkileyeceği ve iki ülkede yaşanan sorunların ancak birlikte çözülebileceği anlamına gelmektedir.

İŞİD örgütü, Batılı güçlerin askerî müdahalesiyle bir şekilde gücünü ve etkisini kaybetse de, özellikle Irak'ta şiddetini her geçen gün arttıran Şii radikal görüş var oldukça karşıt radikal grupların ortaya çıkması engellenemeyecektir. Dolayısıyla örgütün yayılmasını sağlayan en önemli sebeplerden biri hâlâ mevcuttur. Bu

da örgütün başka bir ad ve oluşumla geri dönmesi anlamına gelmektedir.

Yaşanan olayların ve bölge gerçeklerinin Irak ve Suriye'deki Kürtlere sağladığı konum ve kendilerine açık bir şekilde verilen uluslararası destek, Suriye'nin kuzeyinde Irak'taki gibi ayrı bağımsız bir Kürt bölgesi oluşturulması beklentisini güçlendirmiştir. Bu adım ileride Kuzey Irak'ta bir Kürt devleti kurulmasının öncüsü olabilecek ipuçları taşımaktadır.

Petrol fiyatlarında meydana gelen büyük düşüş ve geçmiş dönemlerde yaşanan savaşların sebep olduğu zararlardan daha tam anlamıyla kurtulamamışken, Irak ekonomisi, terörle mücadele adı altında başta Sünni bölgeler olmak üzere Irak'ın altyapısında oluşan ve gelecek olan yıkımla birlikte uzun yıllar devletin temellerinde yer etmiş olan yozlaşma ve israfın arttırdığı ciddi bir mali krizle boğuşmak zorunda kalacaktır.

Dolayısıyla halkın yaşadığı ekonomik zorluklar insanların normal hayatlarına dönmelerine mani olacaktır.

Ülke kaynaklarının ve stratejik konumunun doğru bir şekilde yönetilmesini sağlayacak bir idarenin olmayışı sebebiyle yaşanacak ekonomik gerilemenin vatandaşlara sunulacak eğitim, sağlık vb. hizmetlerin kalitesinde oluşturacağı etki açık bir şekilde görülecektir.

Herkes için adalet ve vatandaşlık hakkı üzerine kurulu gerçek bir ulusal uzlaşmanın olmaması sebebiyle Irak'ın siyasi durumu bölgesel ve uluslararası çekişmelerden etkilenmeye devam edecektir. Bu durum Irak'ı bir yandan bölge ülkelerinin birbirleriyle hesaplaşma sahasına dönüştürürken, bir yandan da uluslararası güçlerin bölgesel müdahalelerine gerekçe oluşturmayı sürdürecektir.

İHH
İNSANİ VE SOSYAL
ARAřTIRMALAR MERKEZİ

Büyük Karaman Cd. Taylasan Sk.
No.3 Fatih - İstanbul - Türkiye
Tel: 0212 631 21 21 • www.ihh.org.tr
www.ihhakademi.com